

R E C E N Z J E

Kilka drobnych spostrzeżeń o urzędnikach województwa brzeskiego XIV–XVIII w. *Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy, t. 8: Ziemia brzeska i województwo brzeskie XIV–XVIII wiek*, red. A. Rachuba, oprac. H. Lulewicz, T. Jaszczółt, A. Radaman, A. Rachuba, P.P. Romaniuk, A. Macuk, A. Danilczyk, A. Haratym, Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2020, ss. 405, mapy, ISBN 978-83-65880-89-5

W przeszłości miałem już okazję zabierać głos o wydaniu spisów urzędników województwa wileńskiego opracowanych przez zespół pod kierunkiem Andrzeja Rachuby¹, a także o urzędnikach podlaskich². Niedawno ukazał się ósmy tom spisów urzędników Wielkiego Księstwa Litewskiego, obejmujący osoby piastujące urzędy w ziemi brzeskiej i województwie brzeskim. Opracowanie to, jak i pozostałe, które się dotąd ukazały, budzi szacunek, gdyż zostało przygotowane profesjonalnie i z dużym ładunkiem informacji o samych urzędnikach oraz ich małżeństwach. Spis ten użytkować będą jako kompendium następne pokolenia historyków, którym korzystanie z niego skróci czas poszukiwań informacji o ludziach żyjących przed wiekami w województwie brzeskim Wielkiego Księstwa Litewskiego. Dzieje tego regionu łączą się z przeszłością Podlasia, z którym zarówno Brześć, jak i Kamieniec Litewski były ściśle związane aż do pierwszej połowy XVI w., co jest widoczne we wspólnych dla obu ziem urzędach (choćby leńniczych czy chorążych) oraz bliskich powiązaniach rodzinnych i majątkowych szlachty. Województwo brzeskie powstało na krótko przed zawarciem unii lubelskiej, chociaż tradycje poszczególnych ziem sięgają wczesnego średniowiecza, na długo przed wchłonięciem ich przez Wielkie Księstwo Litewskie. Jednakże okres wcześniejszy nie jest przedmiotem odtwarzania zestawu elit urzędniczych. Owszem, ziemie mające epizod własnej samodzielności jako księstwa w ramach Wielkiego Księstwa Litewskiego, a które weszły w skład województwa brzeskiego – takie jak Kamieniec, Kobryń czy Pińsk – mają osobny garnitur urzędniczy, którego rozwój bądź zanik możemy obserwować, wertując stronicie recenzowanego opracowania.

Zadaniem każdego pracownika nauki jest dzielenie się spostrzeżeniami i w miarę możliwości uzupełnianie informacji, które przy ogromie wiadomości źródłowych niekiedy umykają uwadze. W tym też przypadku piszący te słowa chciałby podzielić się swoimi uwagami i spostrzeżeniami wynikającymi z krytycznego spojrzenia na źródła. Swoje uwagi będę zamieszczał w porządku, w jakim poszczególne biogramy zostały zapisane.

Podstarości kamieniecki Andrzej Skinder (nr 40) wspomniany jest w spisie urzędników tylko 24 kwietnia 1577 r., gdy tymczasem znajdujemy informację o nim pełniącym ten urząd jeszcze w roku następnym – 1578³.

¹ *Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy, t. 1: Województwo wileńskie XIV–XVIII wiek*, red. A. Rachuba, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, P.P. Romaniuk, współpr. U. Jemielianczuk, A. Macuk, Warszawa 2004; J. Tęgowski, *Garść uwag o urzędnikach województwa wileńskiego XIV–XVIII wieku*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 14, 2011, s. 19–29.

² J. Tęgowski, *O elicie urzędniczej Podlasia uwag kilka*, „Studia Podlaskie” 22, 2014, s. 9–23.

³ ANK, Zbiór Zygmunta Glogera, sygn. 49, s. 34.

Kolejną postacią, której poświęcimy nieco uwagi, będzie wojski kamieniecki Iwan Fiodorowicz Wahanowski (nr 46), który był żonaty z Heleną Januszówną Olędzką. W spisie podano, że po śmierci pierwszego męża Helena wyszła za mąż za podstarościego bielskiego Piotra Broszkowskiego. Nie było to jednak jej ostatnie zamążpójście, gdyż już 23 grudnia 1593 r. była ona żoną Fiodora Telatyckiego⁴. Nie jest to może ważny szczegół, jednak chyba wart odnotowania.

Pod numerem 112 mamy chorążego brzeskiego Wasyla Awramowica Bukrabę, który pojął za żonę wdowę po wojskim brzeskim Hrehorym Wahanowskim (nr 1057), panią Aleksandrę Tyszkiewiczównę, wojewodziankę brzeską, o czym dowiadujemy się z akt grodzkich brańskich, gdy Wasyl Burkraba procesował się z zięciem Wahanowskiego, Krzysztofem Irzykowiczem o opiekę nad Hanną, młodszą córką wojskiego Hrehorego Wahanowskiego⁵. Z uwagi na to, że wiadomość ta pochodzi z 26 lutego 1605 r., musiało być to małżeństwo wcześniejsze, niż podany w spisie mariaż z Rainą Golimontówną. Poślubienie wojewodzianki, chociaż już wdowy, było z pewnością dużym sukcesem chorążego brzeskiego, znacznie podnosiło bowiem prestiż nupturienta.

Horodniczy brzeski Andrzej Kargowski (nr 216) został uwzględniony w spisie urzędników jako występujący od 4 stycznia 1557 r., gdy tymczasem mamy informację źródłową o jego wystąpieniu już w roku poprzednim (1556): „Andreas Kargowski burgrabius castri Brzestensis in M D Lithuaniae”⁶.

Możemy też nieco cofnąć pierwszą wzmiankę o pełnionym urzędzie leśniczego podlaskiego (w tym też i brzeskiego) Andrzeja Borysowica Łozkę (nr 335). Otóż znajdujące się w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego rozgraniczenie dóbr milejczyckich z Rohaczami pana Andrzeja Borysowica Łozki dokonane przez kasztelana wileńskiego i starostę brzeskiego kniazia Aleksandra Holszańskiego nosi datę „5 X indykta 11”;⁷ tekst przepisany łąciną ma mylną datę roczną 1538⁷. Z uwagi na to, że książę Holszański zmarł w 1511 r. data ta nie może być uznana za prawdziwą. Indykt 11 wskazuje nam zatem na 5 października 1507 r., który wyznacza pierwsze źródłowe wystąpienie Andrzeja Łozki w roli leśniczego brzeskiego.

Znamy też osobę podstolego brzeskiego Andrzeja Horbowskiego (Zaranka) herbu Korczak, który sprawia nam pewien kłopot z usytuowaniem go w czasie. W aktach grodzkich zdeponowanych w Mińsku pod datą 15 lipca 1611 r. sługa rotmistrza Jego Królewskiej Mości, Wojciecha Patkowskiego, szlachetny Jan Zabłocki „protestatus est contra generosum Andream Horbowski subdapiferum Brestensem” o to, że nieco wcześniej tenże pozwany bezprawnie zagarnął myśliwca Krzysztofa Dębskiego wraz z koniem wartym 20 florenów i dwoma chartami oraz dwoma ogarami⁸. Pierwszym znanym podstolim jest Paweł Szczęsnowicz Wereszczaka, który po raz ostatni wystąpił z tą godnością 22 stycznia 1604 r. Jego znany następca Jan Pocij (nr 644) nominację otrzymał 19 marca 1611 r. (s. 149). Nie wiadomo zatem, jak traktować informację o pełnionym urzędzie przez Horbowskiego – czy w lipcu 1611 r. był on byłym podstolim brzeskim, czy też zaszła pomyłka w przypisaniu mu tegoż urzędu we wspomnianym źródle.

⁴ ANK, Zbiór Zygmunta Glogera, sygn. 2, s. 105–106.

⁵ NGAB, f. 1708, op. 1, nr 23, k. 8–8v.

⁶ ANK, Zbiór Zygmunta Glogera, sygn. 49, s. 9.

⁷ VUB, F4-(A761)28597.

⁸ NGAB, f. 1708, op. 1, nr 27, k. 6.

Mamy też drobną korektę pierwszego poświadczenia Stanisława Kazimierza Bobrownickiego na urządzie sędziego ziemskiego brzeskiego (nr 750), który wymieniony został pod datą 28 lutego 1656 r., a więc kilka miesięcy wcześniej niż podano w spisie⁹.

Gdy chodzi o żonę stolnika brzeskiego Adama Pocięja (nr 926), Zofię Łoknicką, to w spisie zaznaczono, iż zmarła ona po 1683 r., gdy tymczasem wymieniona została jeszcze jako żyjąca 12 stycznia 1685 r.¹⁰ Po tej dacie już nie występuje w źródłach.

Podobna uwaga dotyczy żony wojskiego brzeskiego Jana Wahanowskiego (nr 1060), Reginy Andrzejówny Węgierskiej, którą Wahanowski poślubił na długo przed objęciem urzędu, już bowiem w czwartek po św. Prysce 1593 r. (22 stycznia) przed księgami grodzkimi wąsoskimi oblatowany został zapis posagu w wysokości 2100 florenów, które wniosła Regina Węgierska swemu mężowi¹¹. Pochodziła ona z ziemi łomżyńskiej – jej matką była Katarzyna Niszcycka, a ojcem Andrzej Węgierski. Przeżyła ona swego męża i jeszcze w 1624 r. wspomniano ją jako żyjącą¹².

W Rosyjskim Państwowym Archiwum Akt Dawnych w Moskwie w zespole akt pojezuickich znajduje się ekstrakt zapisu pani Michałowej Fiodorowiczowej Krywickiej z 25 kwietnia 1589 r., gdzie jako świadek wystąpił chorąży powiatu pińskiego Mikołaj Wasylewicz Fiedziuszko. Był on synem Wasyla, a bratem sprawującego ten urząd Konstantego Fiedziuszki, więc może w tym akcie nazwano go chorążym jedynie grzecznościowo jako chorążycą¹³.

Dość zagadkową sprawę stanowi wzmianka o cześniku pińskim Pawle Chojnowskim, którego żoną była Monika z Romanowicz, *secundo voto* Mikołajowa Łempicka miecznikowa ziemi łukowskiej, a której syn Baltazar Chojnowski tytułował się *pincernida Pincensis* w 1758 r.¹⁴ i pisał się *de Rakowo Kiejstutow Brod haeres*. Z uwagi na mnogość osób piastujących urząd cześnika pińskiego w pierwszej połowie XVIII w. trudno jest określić moment, w którym objął on cześnikostwo pińskie, jak również termin jego zgonu.

Podobną kwestię stanowi osoba podsędka pińskiego Jana Tokarskiego, który wystąpił z tym tytułem w 1707 r.¹⁵ Urząd podstolego pińskiego sprawował Stanisław Kazimierz Tokarski w latach 1676–1685, kiedy to awansował na stolnika tej ziemi, lecz jeszcze w 1687 r. nazywano go podstolim (s. 280). Jest więc możliwe, że Jan był synem Stanisława Kazimierza Tokarskiego, który w 1692 r. awansował na podsędka pińskiego i miast podsędkowicem nazwano go podsędkiem.

I na koniec chcę zwrócić uwagę na pierwsze małżeństwo stolnika pińskiego Bazylego Fiodorowica Godebskiego (nr 1801) z Krystyną Karpiówną, wdową po Mikołaju Makowickim. Jako żona Godebskiego jest ona poświadczona 27 lipca 1638 r.¹⁶ Wkrótce potem Bazyli Godebski owdowiał i poślubił Marynę Szymównę, która już w 1645 r. została żoną pisarza grodzkiego pińskiego Piotra Pawła Pokłońskiego. Mamy więc korektę terminu ostatniego poświadczenia źródłowego tego urzędnika, choć zapewne pełnił ten urząd dłużej, gdyż zdążył owdowieć i ożenić się z Maryną Szymówną.

⁹ *Ibidem*, nr 149, k. 125.

¹⁰ *Ibidem*, nr 182, k. 59v–61v.

¹¹ CDIAUK, f. 966, op. 1, nr 99, s. 564.

¹² *Ibidem*, nr 101, s. 328.

¹³ RGADA, f. 1603, op. 16, nr 23.

¹⁴ RGADA, f. 966, op. 1, nr 98, s. 594.

¹⁵ ANK, Zbiór Zygmunta Glogera, sygn. 38, s. 102.

¹⁶ NGAB, f. 1708, op. 1, nr 36, k. 252.

W sprawie początkowej daty poświadczającej sprawowanie urzędu sędziego grodzkiego pińskiego przez Olbrychta Wituskiego (nr 1645) również możemy dokonać drobnej korekty w chronologii, już bowiem 13 listopada 1611 r. jest poświadczony na tym urzędzie¹⁷.

Pragnę zaznaczyć, że niniejsze uwagi i spostrzeżenia w niczym nie umniejszają wysokiej wartości omawianego opracowania, które służyć będzie pomocą przyszłym pokoleniom badaczy dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego. Autorom gratuluję efektu żmudnych, choć starannych poszukiwań i kwerend, który świadczy o wysokim kunszcie zespołu badawczego.

Jan Tęgowski
(Toruń–Białystok)

¹⁷ *Ibidem*, nr 27, k. 137v.